

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een antwoord aan de Kruijf 2

Borg, M.B. ter

Citation

Borg, M. B. ter. (1992). Een antwoord aan de Kruijf 2.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/10350>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/10350>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DE GRENS VAN DE SOCIOLOGIE

Ter Borg en De Kruijf zetten hun „duplex ordo”-communicatie nog even voort. Dat De Kruijf het over afgoden heeft, komt niet voort uit een superioriteitsgevoel maar uit eenkennigheid. Ter Borg heeft ook zo zijn premissen. Hij is in ieder geval niet eenkennig. Het is toch „vol wonderen om u heen”? Bijvoorbeeld als André Hazes zingt.

In zijn reactie (no. 18) op mijn bespreking van zijn boek (no. 13 en 14), probeert Ter Borg de grenzen van de sociologie scherp af te bakenen. Hij had de grenzen van het terrein wel verlegd (tot en met de impliciete religie), maar de mogelijkheden op dat terrein acht hij zeer beperkt. „In de wetenschap kunnen we namelijk niet voelen en niet geloven.” Dat respecteer ik en maatschappelijk gezien zitten er ook voordelen aan, maar als theoloog rommel ik natuurlijk toch steeds aan die grenzen.

De socioloog beschrijft als buitenstaander de dingen die mij (inderdaad) heilig zijn. Hij vindt ze heel interessant, maar verder wil hij het er niet over hebben. Dat kan ik eigenlijk niet uitstaan. Ik voel me een aap, die kunstjes opvoert. Hij bekijkt ze en ik weet dat hij ze bekijkt. Maar ik vind, dat hij ook in de apekooi zit. Hij zet alles wat met waarheid te maken heeft tussen haakjes – behalve dit methodologische atheïsme zelf. Hij zegt, dat hij mijn boodschap niet in twijfel trekt. Maar hij verklaart wel, dat mijn boodschap natuurlijk illusionair is.

Ik waardeer het, dat Ter Borg zich in „In de waagschaal” meldt. Maar ik zou hem er nog graag een stap verder intrekken. Ik spreek over de dingen die mij lief en heilig zijn. Hij spreekt over diezelfde dingen als socioloog. Maar hoe raken nu deze heilige dingen de zijne, bij voorbeeld zijn vooronderstellingen – die lijken hem bepaald heilig. Juist over zijn vooronderstellingen (de grenzen dus) zou ik hem zo graag horen. Zijn ze vanzelfsprekend? Heilig?

Ter Borg wil mij zo graag op zijn manier laten kijken naar de godsdienst. Ik zou dan inzicht krijgen in de religiositeit als zodanig, los van de inhoud. Ik heb wel begrepen, dat hij zo in zijn boek te werk gaat, maar juist bij die vooronderstelling had ik vragen. Hoe kan men religie ooit verstaan los van de inhoud? Alsof het een hart is dat naar behoven gevuld kan worden. Geen religieus mens die zichzelf ooit kan abstraheren van zijn godsdienst. Kan Ter Borg dat zelf?

Ter Borg bemerkt ook in mijn betoeg weer het christelijke superioriteitsgevoel, bij voorbeeld door het gebruik van de kwalificatie „afgoden”, waardoor ik andere dan mijn eigen religie niet serieus zou nemen. Nu dacht ik niet, dat mijn schrijfsels blaken van christelijk zelfvertrouwen, maar het kan zijn dat ik me vergis in de indruk die ik wek. Maar wat Ter Borg superioriteitsgevoel noemt komt bij nadere analyse wel heel dicht bij „geloof” te liggen. De kwalificatie „afgoderij” hangt samen met het geloof in de God van Israël. Wie in God gelooft, kan de andere goden niet ook volgen. Dat is geen kwestie van superioriteit, maar van eenkennigheid. Ik heb geprobeerd te zeggen, dat die eenkennigheid mij problemen met Ter Borgs benade-

ring geeft. Spreken over afgoden doet men niet voor zijn plezier, maar laat het liever. Het leven blijft er een stuk rustiger door. Doet men het toch, dan is er een pijnlijke confrontatie aan de gang. Ik voel me dan niet superieur aan anderen, ik probeer voor mezelf een weg te vinden. Wie afgoden aanwijst, neemt zijn omgeving uitermate serieus.

De socioloog houdt het helaas niet voor mogelijk, dat theologische kwalificeringen niet tot blikvernaauwing behoeven te leiden, maar ook uit een wijde blik kunnen voortkomen. Ik probeer mij van de verschijnselen die hij beschrijft toch niet superieur te ontdoen? Ik erken juist, dat het mede mijn wereld is, die hij beschrijft. In die wereld leef ik echter als gelovige en dat brengt zo zijn vragen mee.

Dat Ter Borg spreekt over „superioriteitsgevoel” komt, lijkt me, ook door het barthianerbeeld dat voor hem oprijst. Hij ziet mij bezig met „het weerleggen van natuurlijke religie”. De bedoeling van het theologisch spreken is echter niet de waarheid van het christendom te bewijzen tegenover concurrenten. Het gaat er veeleer om zo zuiver (zo nauwkeurig) mogelijk over de God van Israël te spreken en daarvoor blijkt het nodig te zijn het spoor van je *eigen* natuurlijke religie te wantrouwen.

Tenslotte. Ik meende opgemerkt te hebben, dat bij Ter Borg het christendom als verouderd verschijnsel te boek stond, geheel in de lijn van de sociologische traditie. „Het tegendeel is het geval”, schrijft hij. Want de cultuur is door en door christelijk. De waarden van het christendom zijn geïnternaliseerd. Wat willen we nog meer? De beelden van de bovenwereld? Welnee. Zal het ooit uit te leggen zijn? Niet de bovenwereld. Niet de waarden. Maar Jezus Christus. Het geloof is geen deugd, geen ethos, geen waarde, het is een relatie. En de kerk is de ruimte, waarin die relatie stem en stilte krijgt. Daar wordt de (christelijke) culturele zelfgenoegzaamheid aangetast.

Ik hoop zo, dat we nog niet zijn uitgepraat!

G. G. de Kruijf

EEN ANTWOORD AAN DE KRUIJF, 2

De Kruijf vraagt naar mijn premissen. Welnu, als dat dan allemaal expliciet moet worden weergegeven: Mijn visie is in de eerste plaats een humanistisch-existentialistische levensopvatting, gecombineerd met een positieve (niet positivistische) wetenschapsopvatting.

Mensen zijn op volstrekt onbegrijpelijke wijze, om volstrekt ondoordringelijke redenen (als die er al zijn) neergezet in een volstrekt onverschillige kosmos. Ze zijn zich daarvan bewust en ze hebben behoefte aan geborgenheid. Gelukkig beschikken deze wezens over een groot collectief voorstellingsvermogen, waarmee ze zich in deze werkelijkheid enigszins kunnen handhaven en waardoor ze zich zelfs geborgen

kunnen voelen. Hoe ze dat collectief doen, interesseert me en is het onderwerp van mijn boek, *Een uitgewaaierde eeuwigheid* (Baarn 1991: Ten Have).

Natuurlijk is deze manier van analyseren, meteen ook mijn manier om houvast te krijgen in een ondoorzichtige en bedreigende wereld. Begrijpen, op welke wijze ook, is op zichzelf ook troostrijk. Als ik dus religiositeit beschrijf, beschrijf ik ook mezelf. Ik ben ook „een aap, die kunstjes opvoert”, om De Kruijff te citeren. De Kruijff zelf is niet zo blij met zijn status als aap. Ik begrijp heel goed waarom dat is, maar ik kan mezelf niet in zijn bezwaren verplaatsen.

Voor mij is de kosmos een wonder. En de aap die zich van dit wonder bewust is, is een wonder. De religies en de goden die deze apen er op na houden zijn wonderen. En achter de onbegrijpelijke wonderen, die ik ken, ligt een belofte van een oneindige veelheid van wonderen, die ik nog niet ken.

Voor de wonderen hoef ik, in het huidige stadium van mijn leven, niet ver te gaan. Ik zet de televisie aan, en ik aanschouw André Hazes, en ik zie dat miljoenen hem serieus nemen. Dat fascineert mij. Of ik kijk naar de wereldgeschiedenis die zich om mij heen in een razend tempo voltrekt, en ik zie dat een atheïst, Gorbatsjow, de wereldgeschiedenis een wending geeft door precies datgene te doen wat volgens René Girard de essentie van de boodschap van het Christendom is: het doorbreken van de mimetische spiraal. In dit geval de spiraal van beschuldiging op beschuldiging en van bewapening op bewapening. Als dat kan, misschien dat zich in onze Westerse, kapitalistische wereld dan ook nog eens een ommekeer kan voltrekken, waardoor de grote milieurampen worden afgewend. Dat geeft mij troost en hoop. Waar deze wonderen uiteindelijk vandaan komen? Als ik dat wist, waren het voor mij geen wonderen meer. U claimt dat U het wel weet, omdat het U is geopenbaard? Dan zie ik U met die kennis alleen maar van harte en zonder ironie geluk wensen. Mij is die openbaring niet ten deel gevallen.

Er zijn christenen, die het soort mensen, dat het zonder openbaring moet stellen, met medelijden bezien en zo hun superioriteit tot uitdrukking brengen. Er zijn, daar tegenover, ook agnosten en atheïsten, die de christenen beklagen omdat ze kennelijk niet zonder een openbaring in het leven kunnen staan. Dit soort competitie heb ik altijd volkomen verwerpelijk gevonden.

Niettemin toch nog een enkel woord over het Christendom. Ik zie dat als een schitterende traditie, waar we ad libitum uit zouden kunnen putten om ons leven betekenis en houvast te geven. Daarbij gaat het voor mij in de eerste plaats om dat leven en niet in de eerste plaats om die traditie. De kerk, zo lijkt mij als buitenstaander, gaat het te vaak in de eerste plaats om de traditie. Het woord lijkt vaak belangrijker dan het leven. Natuurlijk ligt hier een dilemma. Ik zie hoe groot het dilemma is. Maar tot mijn spijt moet ik ook vaststellen, dat vele ambtsdragers in de kerk ten aanzien van dit dilemma vaak keuzes doen, die mij totaal van de kerk vervreemden.

M. B. ter Borg

VAN DE HAK OP DE TAK

Van Kuitert niets nieuws

Er komt een nieuw boek van prof. Kuitert (hij behoeft voor de lezers van IdW geen nadere introductie) op de markt. „Het algemeen betwijfeld christelijk geloof” gaat het heten. De kwaliteitskrant Trouw geeft in haar editie van 24 januari een voorpublicatie, daarbij blijk gevend van haar gevoel voor kwaliteit door er de treffende kop boven te plaatsen: ‘christelijk geloof als oma’s rodekoolrecept of als hete aardappel’.

Geheel onschuldig is Kuitert niet aan deze titel, want hij vergast ons in het inleidende hoofdstuk op de frisse uitspraak: ‘christelijk geloof als hete aardappel die je niet doorslikt maar ook niet uitspuugt’. Dat is taal die de gewone mens, die met zijn oude geloofsvoorstellingen geen raad meer weet, zal aanspreken. Want vooral voor die mens heeft Kuitert zijn ‘helder ingedeelde boek’ (aldus Trouw) geschreven. Schiftend en zuiverend in de verwarrende veelheid van geloofsvoorstellingen zal Kuitert zijn weg zoeken en ons voorgaan om te zien of er nog iets houdbaars overblijft. Ongetwijfeld – de auteur beseft het – een eindeloze opgave, doch geen onbegonnen werk. Kuitert is onvermoeibaar en hij blijft in het geloof geloven. Dat moeten we hem nageven, ook al dreigen *wij* er soms wat moe van te worden en blijven we – de hooggeleerde zal het ons niet kwalijk nemen – met enige vragen en bedenkingen zitten.

Wat biedt ons Kuiterts nieuwe boek? Ik meen op grond van deze voorpublicatie en Kuiterts vorige boeken te kunnen zeggen: niets wezenlijks nieuws. Dat moge enerzijds geruststellend klinken (Kuitert bespaart ons onaangename verrassingen), het mag anderzijds niet betekenen dat we Kuiterts nieuwe boek ongelezen kunnen laten. Want er zijn waarheden (de schrijver zegt het zelf ook) die ‘niet vaak genoeg herhaald’ kunnen worden. Zo de waarheid dat het christelijk geloof ‘ook een godsdienst onder godsdiensten’ is of de daarmee nauw samenhangende: ‘als godsdienst onzin is, dan is het christendom dat ook’. We kunnen niet zo maar ‘voor het christendom openbaring . . . claimen en de andere godsdiensten daarvan . . . verstoken achten’, (zoals b.v. barthianen dat doen gelijk we allen weten). Maar de meest liefkoosde Kuitert-waarheid is wel dat het „een onomstotelijk gegeven (is) dat alle geloofsvoorstellingen van God en zijn heil ‘van beneden’ zijn, ook de christelijke”. Al ons spreken over ‘van boven’ is een spreken ‘van beneden’. Het geniale ligt altijd vlak voor de hand. . .

Alleen vraagt daar iemand: spreekt God dan zelf niet en heeft Hij dan niet gesproken? Kuitert is een veel te groot man van wetenschap, wien altijd bescheidenheid siert, om dat apodiktisch te ontkennen. Dat zul je hem niet horen zeggen, maar dat spreken Gods houdt hem als theoloog minder bezig. Dat in zijn eigen spreken te reflektieren